

Una lectura alternativa de la Revolta dels Angelets (v. 1663-¿2004?)

Òscar Jané Checa

Universitat Autònoma de Barcelona
Edifici B. Campus de la UAB
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
oscar.jane@wanadoo.es

Resum

La historiografia catalana ha tingut més present revoltes i revolucions com la dels Segadors de 1640, sens dubte per la seva rellevància. Però la Revolta dels Angelets (1663-1673) és el millor exemple per observar sobre les relacions francocatalanes després del Tractat dels Pirineus (1659). Aquest treball és un estudi complementari del paper que van tenir els soldats de la gabella, els recaptadors d'impostos o altres persones lligades a les polítiques portades a terme per França al Rosselló, amb la intenció d'analitzar la importància que aquesta revolta tingué per a França o per a Espanya. Les dates corresponen a l'extensió que fem de la lectura interpretativa de la Revolta en el temps: des dels que hi van participar fins als historiadors actuals.

Paraules clau: revolta, complot, guerra, Trinxeria, historiografia, identitat, Rosselló, Vallespir, Catalunya del Nord, Catalunya, França, Pirineus, segle XVII, Lluís XIV.

Resumen. *Una lectura alternativa de la Revuelta de los Angelets (v. 1663-¿2004?)*

La historiografía catalana ha tenido más en cuenta revueltas y revoluciones como la de los Segadors de 1640, sin duda por su relevancia. Pero la Revuelta de los *Angelets* (1663-1673) es el mejor ejemplo para observar las relaciones franco-catalanas tras el tratado de los Pirineos (1659). Este trabajo representa un estudio complementario del papel que tuvieron los soldados de la gabela, los recaudadores de impuestos u otras personas relacionadas con las políticas llevadas a cabo por Francia en el Rosellón, con la intención de analizar la importancia que esta revuelta tuvo para Francia o para España. Las fechas corresponden a la extensión que hacemos de la lectura interpretativa de la Revuelta en el tiempo: desde los que participaron en ella hasta los historiadores actuales.

Palabras clave: revuelta, complot, guerra, Trinxeria, historiografía, identidad, Rosellón, Vallespir, Cataluña del Norte, Cataluña, Francia, Pirineos, siglo XVII, Luis XIV.

Abstract. *An alternative reading for the Revolt of the Angelets (v. 1663-¿2004?)*

The Catalan historiography emphasised mostly revolutions and rebellions such as the one of Segadors (1640), obviously for its relevance. But the revolt of the *Angelets* (1663-1673) is the best example to observe the French-Catalan relations after the Treaty of the Pyrenees (1659). This is a further analysis of the role played by the soldiers of the «gabelle», the tax inspectors and other clerks involved in the politics led by France in Roussillon. It is meant to be an exercise of taking into account the importance of this revolt for France and Spain rather than for the rebels

themselves. The chronology corresponds to the extension that we assume for the analysis of the reading: since the lives of the participants and until the present historians.

Key words: revolt, plot, war, Trinxeria, historiography, identity, Roussillon, Vallespir, North of Catalonia, Catalonia, France, Pyrenees, XVIIth Century, Louis XIV.

Sumari

El soroll d'una petita gran revolta... ¿antifiscal, antifrancesa o nacional?	Una interpretació final de les conseqüències de la Revolta
Realitats, debats i intencions	

Les rebel·lions són com els indexadors del termòmetre polític i social de les relacions entre l'autoritat i la població. La historiografia catalana ha tingut prou present en els darrers anys revoltes com la dels Segadors, la dels Gorretes o la dels Angelets. Per la seva rellevància, sens dubte la revolució catalana de 1640 és fonamental, i es caracteritza per la seva condició de no ser una simple revolta, a més de per la seva complexitat, així com per la multiplicitat de fronts oberts, entre els quals destaca el de la confrontació amb Castella. Però si volem observar la conflictivitat social catalana davant dels francesos, la Revolta dels Angelets (v. 1663-v. 1673) en seria el millor exemple. Si bé és cert que la revolta catalana de 1687-1689 —Gorretes— va comprometre una intervenció francesa i va establir una relació entre els caps de la revolta i França (aquesta relació es conservaria per la banda profrancesa durant la Guerra de Successió d'Espanya¹), l'oposició dels Angelets de la Terra va marcar un punt d'inflexió en les relacions entre la població i les autoritats de la —nova— província del Rosselló.

El debat historiogràfic —principalment nord-català— ha deixat una empremta d'interpretacions diverses, sovint enfrontades, sobre el fons de la revolta. Quin interès pot tenir aquesta revolta pels historiadors d'ara? En primer lloc, el seu significat pot aportar dades i interpretacions d'adscripció política i social molt més reveladores que no pas el seu exclusiu contingut polític. És a dir, el que els revoltats podien pensar, o allò pel que creien que es revoltaven contra les autoritats —a banda que el motiu pogués haver evolucionat amb els anys—, podia tenir un pes menys important que la interpretació que en feien les potències europees, entre elles les directament implicades foren França i Espanya. En un segon terme, els afers judicials que s'estenen en el temps i en la contínua relació amb francesos o amb persones al servei de França, poden ser un mirall mut de les representacions recíproques. L'exemple del Rosselló aclareix com van ser les relacions franco-catalanes fora d'un temps de guerra. Aquest vol ser un estudi complementari del paper que van tenir alguns actors —soldats de la gabella, recaptadors

1. ALBAREDA, J. (1991). «Catalunya a finals del segle XVII: la continuïtat de la revolta». A: SERRA, Eva (ed.). *La Revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica, p. 291-317. Si bé l'aliança hauria variat amb França, l'adversari continuava sent la monarquia espanyola.

de l'impost, autoritats i altres— i de les polítiques portades a la pràctica per França. Les dates que apareixen en el títol del treball són simplement l'extensió que fem de la lectura interpretativa de la revolta en el temps: des dels mateixos actors fins als historiadors dels nostres dies. Els actors i coetanis de les revoltes són així lectors i intèrprets seus i, per tant, hem de considerar les seves actituds i opinions des del moment dels fets (1662). A la vegada, els historiadors també són lectors i intèrprets i, doncs, el ventall historiogràfic ha de quedar obert fins als nostres dies.

El soroll d'una petita gran revolta... ¿antifiscal, antifrancesa o nacional?

El conflicte va oposar durant uns deu anys —oficialment, ja que en quedaren seqüeles posteriors— part de la població dels comtats i l'autoritat francesa pel tema de la fiscalitat de la sal i del seu comerç. Aquest és un assumpte al qual és inevitable fer al·lusió sempre que s'estudia l'annexió del Rosselló a França, tant per l'època en la qual es produeix com per la importància que va prendre. No obstant això, no pensem que sigui indispensable aprofundir els detalls de la revolta ni els esdeveniments puntuals que la van motivar, ja que aquest treball ja ha estat realitzat amb cura per alguns historiadors². En canvi, si bé hi ha hagut un debat sobre el caràcter nacional o antifiscal —o totes dues coses— de la Revolta dels Angelets, poc sovint s'ha procurat fer abstracció i intentar esbrinar com va ser percebuda la rebel·lió des del nou centre polític francès. És a dir, seria convenient traçar els ponts entre el significat i el significat de la revolta i d'allò que l'envoltà. Per la nostra part, entenem que l'inici del moviment es degué ben bé a una reacció de la població contra decisions políticofiscals³, tot i que a llarg termini la interpretació de la revolta mateixa podia evolucionar. Els exemples que se'n desprenen són, per les seves característiques, didàctics per tal d'arribar a entendre la cohesió autòctona davant d'un enemic comú i persistent, però en cap cas empírics i representatius d'una identitat global qualsevol. Les terres del Rosselló són certament un cas adient per atendre aquestes observacions.

A la nova província de França va tenir lloc l'adveniment d'una reacció popular contra una normativa fiscal: la inserció de l'impost de la gabella de la sal i la de la província del Rosselló com a país de petita gabella (desembre de 1661). Aquesta ordre anava més enllà, ja que eliminava el privilegi d'exempció fiscal del país en aquesta matèria que mantenia des de l'època medieval, trencava un comerç

2. ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. (1974). *La société catalane en Vallespir face au pouvoir central français à travers l'affaire des Angelets (1663-1672)*. Maîtrise, Université de Toulouse- Le Mirail, p. 109; MARCET, A. (1978). «Une révolte antifiscale et nationale: les Angelets du Vallespir, 1663-1672», *Actes du 102e Congrès National des Sociétés Savantes-Limoges*, París, p. 35-48; AYATS, A. (1997). *Les guerres de Josep de La Trinxeria (1637-1694): la guerre du sel et autres*. Perpinya: Trabucaire, p. 435.
3. A títol comparatiu, veiem com alguns estudis intenten posar en dubte la simple idea de la pressió fiscal com a motor de les revoltes i de la mateixa ordre política, i assimilen més aviat el conjunt al centralisme que la monarquia de França porta a terme durant aquella època: DUCHÈNE, R. (1982). *... et la Provence devint française*, París: Editions Mazarine, p. 203-206.

secular amb el Principat, augmentava els preus i obligava a tenir un fermança llen-guadocià. Qui eren els afectats? Principalment, els habitants de la muntanya del Vallespir —regió de ramaderia—, necessitats del producte i acostumats a fer-lo venir de Cardona o, ocasionalment, d'altres indrets del sud. El preu es disparava i es prohibia el contacte amb el sud. S'incrementà el control i les poblacions veie-ren créixer el número de soldats de la gabella —gabellots—. Per extensió, també sortien perjudicats els traginers, que vivien gairebé d'aquest comerç. Podem pen-sar, doncs, que aquest decret i els seus efectes van ser suficients per desembocar en una revolta?

En primer lloc, es va entendre que la introducció de la gabella havia de cobrir les despeses dels pagaments als magistrats del Consell Sobirà. La nombrosa arri-bada de profrancesos del Principat⁴ havia estat gestionada amb cura per les autoritats franceses, sobretot gràcies a les confiscacions patrimonials, però els sous dels agents directes de França, com els del Consell, eren un dispendi massa important. D'aquesta manera, l'impost havia de tenir un afegit d'impopularitat, ja que sub-vençionava els que, a ulls de la població autòctona, eren «col-laboradors»⁵. De res no van servir les negociacions entre alguns membres del Consell Sobirà i els cònsols de Perpinyà, que fins aquell moment tenien el dret de regular el comerç de la sal⁶. Els camins que creuaven les valls pirinenques entre el Solsonès i el sud del Rosselló —principalment en pro del transport de la sal— van ser així obviats per les autoritats i assaltats militarment. La sal a baix preu de Cardona deixava de ser una normalitat als comtats⁷. I, tot i que viles costaneres com Cotlliure també es van veure afectades per la mesura —el salatge del peix es feia en aquell moment amb sal empordanesa—, van ser les poblacions muntanyenques les que hi van oferir més resistència —contraban, omissió de l'ordenança reial⁸—. Diguem de passa-da, que aquest fet volia dir que zones com el Vallespir ignoraven encara la nova frontera. França no disposava encara vers el 1662 d'una guàrdia fronterera prou efectiva ni d'una infraestructura militar suficient per controlar tots els moviments transfronterers.

Les interpretacions de la historiografia acostumen a ser divergents. Així, per exemple, Alícia Marcet proposa quatre característiques essencials de la revolta: l'oposició popular a una «nova» càrrega fiscal —que s'afegeix als mals d'un país excessivament tocat per la guerra franco-espanyola—; la facilitat d'aprovisiona-ment de sal gràcies al contraban que alimentava a la vegada el rebuig local contra

4. Es tracta dels homes, dones i famílies senceres que havien donat suport a la via de França durant la Guerra dels Segadors i que, després de la presa de Barcelona el 1652 per Felip IV, van haver de refugiar-se al Rosselló. Allà, es van trobar en una situació de no-retorn, sense perdó reial d'Espanya, i van acomodar-se llavors a la protecció de Lluís XIV.

5. ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. *La société catalane...*, p. 25.

6. MARCET, A. «Une révolte...», p. 37.

7. MARCET, A. *Le rattachement...*, p. 132.

8. El contraban va ser tan important que es van establir mesures de control progressivament: es regis-trava casa per casa i, també, els habitants havien de presentar un rebut conforme havien pagat la gabe-lla, per la qual cosa disposaven d'una quantitat de sal equivalent. La població romanica sota pena de ser acusada de *faux-saunage* —«fals salatge»— (ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. *La société cata-lane...*, p. 31).

la gabella; l'hostilitat tradicional al *gavatx*, i, finalment, una adscripció popular a la legislació catalana —els Usatges preveïen una exempció de la gabella de la sal des de 1283—⁹. Aquesta argumentació sembla raonable per entendre el xoc que podia significar la confluència de les transformacions polítiques i fiscals del Rosselló entre la població. I, és clar, és inevitable pensar que els fonaments antifrancesos jugaren contra aquesta norma. Ara bé, el pensament d'aquesta línia historiogràfica porta a pensar que la revolta tenia un fons nacional, malgrat que la causa fos econòmica. Cert és que es fa difícil arribar a aquesta conclusió tenint en compte que part dels líders de la revolta —entre els quals, Josep de la Trinxeria o els Descatllar— formaven part d'una classe privilegiada del país. O, en tot cas, aquest és el pensament d'algun altre historiador com ara Alain Ayats. Per ell, és molt difícil acceptar la idea d'una identificació nacional de la revolta, entre altres motius, perquè la nació era encara un concepte abstracte per a la població catalana d'aquella època¹⁰. Pensem en canvi que, amb els plantejaments de conscienciació identitària que la guerra havia provocat, el rebuig global del francès al Pirineu català es consolidà i, si bé la revolta tenia efectivament un caire antifiscal, la intermediació d'actors que provenien de mons diversos —traguiners, miquelets, pagesos, nobles, capellans— atorgava un esperit general al moviment. Tanmateix, com acostuma a passar, uns manaven i els altres seguien. De la mateixa manera, però, podem entendre que la benevolència i la complicitat de les poblacions amb els revoltats representava una mena de suport passiu amb la rebel·lió i no només, com diu Ayats, una reacció natural, ja que es tractava de gent del poble o per un comportament contra l'Estat¹¹. Quin seria, doncs, aquest Estat centralitzador? Tenia prou consciència la població per definir i distingir entre el tipus d'estat, l'enemic i el compatriota? En efecte, eren persones del país que lluitaven contra un enemic comú. En tot cas, com dèiem al principi, de poc serveix adoptar una interpretació històrica o una altra, ja que la visió exterior —dels que detenien el poder: França— podia tenir un pes més gran i aportar dades noves sobre el que realment va significar per ells aquesta revolta.

Tanmateix, per entendre la relació d'aquestes interpretacions amb els fets que es van produir, és necessari observar els moments clau d'aquest conflicte. Així, amb els primers incidents que van tenir lloc a Sant Llorenç de Cerdans, el mes d'abril de 1663, s'inicià la persecució del comerç convertit en contraban i, doncs, la detenció de traguiners del sud i del nord dels Pirineus. El visitador general de la gabella va iniciar les detencions que van provocar una reacció en cadena de detencions i venjances, certificades amb l'assassinat de tots els guardes de la gabella que es desplaçaven sense protecció¹². Per la seva banda, el Consell Sobirà va reaccionar

9. MARCET, A. «Une révolte...».

10. AYATS, A. *Les guerres...*, p. 314-315.

11. AYATS, A. (1990). «La revolta dels Angelets i els arxius militars francesos», *L'Avenç*, 133, p. 16-21; i AYATS, A. (1995). «La lutte entre les pouvoirs locaux et le pouvoir central à travers la révolte des angelets», *Le Roussillon, de la Marca Hispánica aux Pyrénées-Orientales (viii-xxe siècles)*, p. 63-73; ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. *La société catalane...*, p. 102 (segons aquestes autores, els revoltats no haurien anat tan lluny en les seves idees i reflexions ideològiques).

12. MARCET, A. «Une révolte...», p. 39, ADPO 2B 1663.

enviant a Arles el seu president, Francesc de Sagarra, i el conseller Francesc Martí Viladamor. Les formes i maneres violentes de Sagarra eren ja prou conegudes i «reputades» aleshores. Resulta interessant remarcar que, a partir d'aquell moment, els treballadors de les fargues es van unir als revoltats i que les universitats locals no van emprendre cap acció legal contra els rebels. El terror desenvolupat per la repressió sagarriana va motivar els acords i les solidaritats entre molts pobles, segons l'estudi de Evelyne Erre-Masnou i Maryse Espin. Així, per exemple, durant l'aixecament de Sant Llorenç de Cerdans el maig de 1663, els habitants de localitats veïnes com ara Serrallonga, Costuges, Menera i Vilaroja hi van arribar unes quantes hores més tard en sentir les crides de socors¹³. Precisament, Sagarra havia volgut aprofitar-se de l'heterogeneïtat dels integrants de la revolta per trencar aquesta solidaritat.

Per la seva banda, el comportament dels francesos no ajudava a apaivagar els ànims entre la població. Els gabellots i altres soldats francesos continuaven vivint i allotjant-se a casa dels habitants, escollint les millors d'aquests i practicant excessos contínuament. Tot plegat fa pensar que de cap manera els francesos haurien aconseguit, durant aquella dècada dels anys seixanta, atreure's la simpatia de la població¹⁴. Segurament, aquest no era l'objectiu prioritari de les autoritats en cap de les seves regions més conflictives, però sí que havia de ser-ho en aquelles terres on podia existir un motiu de separació i preferència electiva. Alhora, els guardes de la gabella se situaren pertot arreu: des dels camins fins als senders emprats pels traginers¹⁵. El problema era que, a més d'intervenir la sal en excés, els soldats robaven i requisaven tot tipus d'aliments, abusant de llur poder (aus, viandes salades, llegums). La presència dels soldats desplegats per la província simbolitzaven, pels habitants, una arma repressiva amb la qual l'autoritat exercia el seu poder. Hom entén, doncs, l'espontaneïtat dels primers anys de la revolta. Segons Erre-Masnou i Espin, els actors principals de la revolta fins al 1665 van ser pagesos que, de manera més o menys espontània, van prendre les armes contra l'opressió econòmica i social, sense cap mena d'organització, si no era el coneixement del territori com a avantatge davant dels soldats. El sentiment de solidaritat hauria permès als habitants protegir-se, és a dir, es tractava d'una reacció d'autodefensa: «via fora lladres i gavatxs» o «a carn, a carn» eren algunes de les expressions més recurrents¹⁶. Lògicament, els crits i les denúncies de la població tenien com a objectiu els francesos i, més precisament, els soldats i els recaptadors de l'impost.

De fet, la majoria dels actors dels aixecaments locals formaven part del cos vilatà, malgrat la presència d'alguns nobles rossellonesos. Els integrants per sectors de la revolta van ser traginers (els primers afectats i també els primers sospitosos de la revolta per les autoritats); clavataires (treballadors de les fargues i els martinets), els quals van agafar el lideratge de la revolta (es tractava d'un grup coherent i soli-

13. ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. *La société catalane...*, p. 47.

14. *Ibidem*, p. 43.

15. *Ibidem*, p. 69.

16. *Ibidem*, p. 52; MARCET, A. «Une révolte...», p. 46.

dari, que treballava colze a colze, i tenia doncs una certa consciència col·lectiva, a més, tot i tenir menys contacte amb els soldats, els clavataires podien cristal·litzar les seves idees a les fargues i així passar a l'acció); pagesos (no formaven un grup homogeni, però intervenien molt individualment); dones (un grup sovint oblidat per la seva transparència, però que intervingué passivament en la revolta); i, per últim, infants i adolescents (van tenir un rol important, ja que els soldats desconfiaven poc d'ells)¹⁷.

Certament, el gran canvi es produí a partir de 1667, tant per la virulència de la rebel·lió com per la reacció francesa. Esclatà aleshores una veritable lluita armada de bàndols organitzats contra els soldats i els gabelots. Per què es va produir aquesta alteració? De fet, els guardes de la gabella no havien cessat en la seva activitat recaptadora i repressiva en tot aquell temps, de la mateixa manera que les reaccions puntuals es van mantenir. El 1667, una investigació a Prats de Molló va provocar la inculpació de diverses persones, entre les quals hi havia Josep de la Trinxeria. Personatge conegut i reputat, aquest va aprofitar el seu lideratge per reunir una petita tropa d'homes armats. Des d'aquell moment, aquest grup es va organitzar amb l'objectiu de fer tant de mal com fos possible als *gabelous* del Vallespir. Després de cada cop, s'amagaven en els habitatges de la població, on rebien suport i aliment. Les armes eren les típiques dels miquelets —pedrenyals i dagues—, però segurament, durant la Guerra de Devolució (1667-1668), els espanyols van proporcionar-los material bèl·lic. En tot cas, l'enfrontament es generalitzà en l'espai i el temps, amb caïres de guerrilla, davant la qual cosa els francesos es trobaven desplaçats. A títol simbòlic, l'efecte del setge dels Angelets a Ceret l'agost de 1668 va significar un punt culminant en la lluita: coincidí amb els atacs espanyols al Rosselló, els quals, curiosament, van ser repel·lits pels francesos amb l'ajut del sometent del mateix país¹⁸. Els rebels hagueren de fugir davant l'arribada de més de sis mil homes d'infanteria i cent cavallers. En aquell moment, sembla que s'arribà a un acord que interessava a totes dues parts, a l'una per tal d'evitar més problemes amb els espanyols, a l'altra per tancar l'afer fiscal. Així, el Consell Sobirà —amb l'acord de Colbert i del fermança, Pierre-Paul Riquet— proposà un arranjament a les poblacions (22 de desembre de 1668): una amnistia als que havien comès frau, una baixada del preu de la sal al Vallespir, l'eliminació dels guardes de la gabella i de les visites a domicili i, a canvi, la compra d'una quantitat fixa per any¹⁹. L'acceptació de l'acord significaria una mena de victòria dels pobles del Vallespir, però també mostraria que l'arrel real del problema era una qüestió fiscal i no pas un afer eminentment «nacional».

17. ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. *La société catalane...*, p. 52-55.

18. SHAT A1 225, peça 273: el mes d'abril de 1668, tres-cents soldats francesos i dos mil homes del sometent del Conflent van fer fora les tropes espanyoles a Vilafranca. Veient la proporció numèrica, resulta evident el paper dels habitants contra la invasió dels espanyols. Ara bé, les milícies que es mobilitzen són les del Conflent i les del Rosselló. El Vallespir segueix amb la seva «guerra» interna (document citat per AYATS, A. «La revolta...», p. 18).

19. MARCET, A. «Une révolte...», p. 43.

Realitats, debats i intencions

Les conseqüències van ser segurament inesperades per les autoritats franceses. Si amb els acords havien aconseguit calmar els ànims al Vallespir, a partir d'aquell moment la resta de comarques van actuar per empatia. D'aquesta manera s'inicien algunes revoltes en poblacions veïnes, principalment per tal d'obtenir acords similars. Aquest fou el cas del Conflent. Pel que fa als Angelets, la situació s'havia restablert només momentàniament, ja que la detenció d'un dels seus (Joan Miquel Mestre, dit «l'hereu just») —veiem, doncs, la importància del sentiment de grup²⁰— va desencadenar noves accions militars. La violència de les accions va ser notòria i també la capacitat d'aquestes: aconseguiren expulsar els francesos de Prats de Molló el gener de 1669 i s'hi quedaren fins al mes de maig²¹. De manera excepcional, pel que fa al nombre d'Angelets, el 31 de març de 1670 uns mil cinc-cents homes van participar de nou en el setge de Ceret. Sense entrar en els detalls de la gesta, podem dir que la historiografia ha sostingut sempre les mateixes xifres, però que el més destacable era l'origen dels integrants d'aquesta revolta: venien del Principat i de l'Alt Vallespir; de mitjana, un home per casa, la qual cosa mostraria l'excepcionalitat de l'afer, ja que no es tractava d'una assistència armada obligatòria²². La reacció francesa no contemplava ja qualsevol tipus de negociació i calia atorgar algun sentit d'exemplaritat a la resposta: el 21 de juliol de 1670, Francesc Martí Viladamor va exigir l'enderrocament d'algunes cases i de les muralles de Prats de Molló i de Serrallonga, a més d'establir una llista de multes per les poblacions de la zona —setze²³—. De fet, les autoritats franceses ja havien intentat transmetre algun efecte amb alguna repressió exemplar abans de l'acord de 1668:

Obliger les lieux d'où la gabelle a esté chassée à la recevoir de nouveau, et à livrer les coupables entre les mains de la justice; sinon entrer de force dans ces montagnes, piller et brusler quelques villages, qui soit une marque à ces gens là de leur punition, et donne un exemple aux autres sujets du Roy du mesme pays qui les empesche de tomber dans les mesmes inconvenients²⁴.

Posteriorment, les accions dels Angelets foren més esporàdiques i, en cap cas, de les proporcions del setge de Ceret. A les acaballes del conflicte, vers el 1672, els Angelets no superaven el centenar d'homes. N'hi va haver alguns que continuaren

20. Joan Miquel Mestre era un dels caps dels Angelets i amic personal de Josep de la Trinxeria.

21. SHAT A1 241, *Carta de Macqueron a Louvois*, a Perpinyà el 10-4-1669 (l'intendent no tolerava més aquesta situació i va decidir fortificar les viles revoltades del Conflent, mentre criticava l'actitud dels catalans i invocava la restitució de l'autoritat del rei de França. Alhora, sabem que aquesta reacció va ser causada després que Macqueron sabés que els habitants de Prada i de Vilafranca ja havien arribat a un acord amb el fermaçà, similar al del Vallespir).

22. AYATS, A. *Les guerres...*, p. 210-219.

23. *Ibidem*, p. 269-270.

24. SHAT A1 223, peça 626, *Carta de Louvois a Macqueron*, a París el 11-11-1668 (Louvois demostrava mà dura amb aquestes ordres i que posava al mateix nivell els revoltats armats que les poblacions que rebutjaven el pagament de l'impost o desenvolupaven el contraban o donaven refugi als rebels; tant era si es tractava de revoltats actius com passius, ja que de les dues maneres es contravenia el rei).

la lluita de manera intermitent, d'altres foren detinguts i la resta va passar al servei d'Espanya com a miquelets. Coneixedors del país i amb un fort odi als francesos, aquests homes van ser d'un gran ajut per a les autoritats espanyoles. S'entén, doncs, com és que la historiografia ha confós durant molt de temps els termes d'*angelets* i *miquelets*²⁵. Cap als anys 1672 i 1673, davant la més que probable guerra franco-espanyola, alguns notables perpinyanencs es van posar en contacte amb els caps de la revolta tot demanant-los d'aguantar el màxim de temps possible. D'aquesta manera, s'esperava que la unió de la guerra i de la revolta permetria una intervenció espanyola i la reunificació del país dins la monarquia hispànica: s'enfortia així el lligam amb Espanya i la reafirmació antifrancesa d'alguns elements dels comtats. En efecte, es veia en Josep de la Trinxeria l'home ideal en qui basar uns objectius interessats, però reals. En aquest sentit, un testimoni emès en un dels processos contra els Angelets comenta el que va sentir després del setge de Ceret, el 1670:

[*que*] le dit Trinxeria et ses gens défendaient la justice, et qu'ils devaient bien se battre, parce que si cette fois-ci ils s'en sortaient il n'y aurait plus de gabelle du sel [...] et il me semble aussi qu'il raisonna sur le fait qu'un ambassadeur de la France était passé en Espagne, et que peut-être il y aurait échange, et que s'il y avait échange du Roussillon on verrait ledit Trinxeria se promener dans Perpinya, et que ce serait un grand homme très estimé²⁶.

Hauria existit així un veritable pla per entregar-se a la monarquia d'Espanya? Sembla clar que els revoltats, després de transgredir l'acord de 1668, no podien fer marxa enrere i, per tant, els devia convenir més trobar una sortida a llur situació aliant-se amb els espanyols, és a dir, intentant expulsar els francesos del país. D'altra banda, això volia dir que els revoltats ho feien per una causa catalana? Certament, així com al principi de la revolta ens trobem davant d'un aixecament més antifiscal, a la fi del conflicte, la dispersió i la identificació dels revoltats amb homes armats i miquelets els menysllevava algun tipus d'ideologia pròpia (els que van escapar de la repressió van acabar, a més, al servei del rei d'Espanya). En canvi, durant el període intermedi de la revolta, la implicació de diverses capes de la societat i la unitat de la revolta, dins

25. SHAT A1 240, *Carta de Macqueron a Louvois*, a Perpinyà el 10-2-1669 (l'intendent del Rosselló considerava que els revoltats armats del Rosselló eren miquelets i altres vegades comunitats que, en connivència amb els miquelets, s'oposaven a «l'establissement de l'autorité du Roy»); SHAT A1 241, *Carta de Macqueron a Louvois*, a Perpinyà el 13-4-1669 (per Macqueron els revoltats eren certament miquelets que temptaven les poblacions i fins i tot en Trinxeria d'ajuntar-se a ells. Difícilment els miquelets haurien portat una revolta d'aquestes característiques endavant, ja que eren mercenaris i els seus problemes eren diferents dels dels pagesos); FELIU DE LA PENYA, N. (1709). *Anales de Cataluña...*, Barcelona, vol. 3, p. 358 (Feliu afirmava que els francesos denominaven els revoltats com a «Angelets» de la mateixa manera que ells —els catalans— anomenaven «miquelets» els «almogàvers». Seguia dient que: «Estavan muy sentidos, y ofendidos los Franceses, por los daños, y muertes que executavan los Paysanos de Ruysellon en sus Tropas, particularmente en las Guardias de la Sal, pues no dexavan alguno vivo, y esto sin saberse los Agresores desapareciendo luego». Veiem com Feliu coneixia la manera com els Angelets es fonien entre la població. Però també ens permet de veure com aquestes pràctiques es van seguir duent a terme iniciada ja la guerra d'Holanda i posteriorment a les grans repressions, ja que parla de l'any 1674).
26. ADPO 2B 1656, el 29-6-1670 (citat a AYATS, A. *Les guerres...*, p. 220-221).

la seva heterogeneïtat interna, demostrava efectivament tres grans trets: l'antifrancesisme, el rebuig a les mesures preses pel govern i el record d'un altre sistema polític i fiscal que els convenia més i que cohesionà per si mateix les poblacions dels Pirineus, amb la qual cosa es creà un exemple clar de contraidentitat. Tanmateix, la figura divina del rei seguia essent respectada, tal com veiem en la majoria dels crims i lemes dels revoltats: «Visca el rei i la Terra, mori la gabela i los traidors»²⁷. Per damunt de tot, doncs, hi havia la preocupació per la terra, és a dir, pels privilegis, les tradicions i la subsistència al país, així com un gran respecte envers la imatge del príncep, ja fos francès o espanyol. El fet que la revolta es produís durant els anys immediatament posteriors a l'annexió del Rosselló a França fa pensar que, si bé el descontentament va ser motivat per una mesura concreta, el mirall del sud i la pervivència dels privilegis catalans a la memòria col·lectiva de la població, hauria situat els francesos com a culpables, a la vegada que es consolidava un sentiment de solidaritat comunitari que s'apropava al d'identitat col·lectiva davant del domini polític de França.

La revolta fou més que una qüestió de descontentament antifiscal per França. Si bé és cert que altres aixecaments d'arrel semblant havien portat el caos en altres zones del regne (Bretanya, Llenguadoc), cap no s'havia caracteritzat per convertir-se en un pont per la invasió de l'enemic, ja que els revoltats enterbolien les forces franceses²⁸. Això no volia dir, però, que els habitants dels comtats preferissin els espanyols als francesos. Ara bé, el temps, la repressió i la pressió fiscal podia comportar una elecció política al si de la població, elecció gens positiva pels interessos de França a la província, si es pot dir que en tingués gaires en aquell moment. Sens dubte, la Guerra de Devolució i la generalització de la revolta el 1668 van encendre el llum d'alarma a la cort de França. Es veia en els revoltats un grup motivat i capacitat per resistir els soldats que hi havia sobre el terreny. D'aquí, l'enviament de tropes militars al Pirineu rossellonès. Segons Ayats, aquest fet repercutí en la manca de tropes franceses del Llenguadoc i altres indrets. De totes maneres, també hi havia la sensació d'estar creant un clima d'instabilitat, ja que en concloure's la pau d'Aix-la-Chapelle (1668), qualsevol moviment de tropes al Pirineu podia ser mal interpretat. Així, existia la por d'allò que els espanyols pensessin si s'enviaven tantes tropes a una frontera tan sensible²⁹.

27. ERRE-MASNOU, E.; ESPIN, M. *La société catalane...*, p. 100 (els traïdors eren els catalans al servei de França, que, com a tals, eren encara més odiats que els francesos mateixos); ACCATI, L. (1972). «Vive le Roi sans taille et sans gabelle: una discussione sulle rivolte contadine». *Quaderni Storici*, 21, p. 1.071-1.103 (aquest aspecte era un tema recurrent en la majoria de les revoltes europees modernes. El rei continuava sent sacralitzat, però el mal govern podria, segons com, modificar les accions globals de la monarquia).
28. El mateix Lluís XIV temia que aquest tipus de revolta, sobretot en frontera, pogués ser aprofitada pels espanyols per atacar França. Així s'expressava el rei de França uns quants mesos abans de l'inici de la Revolta dels Angelets: «Il était alors d'autant plus important de réprimer de pareils mouvements, que ma prospérité commençait à faire de l'envie, et que la coutume de nos voisins est d'attendre leurs ressources des révolutions de France, se formant des espérances vaines et chimériques à la moindre apparence de nouveauté» (*Mémoires de Louis XIV...*, p. 148 —*Mémoires pour l'année 1662*—).
29. AYATS, A. «La revolta...», p. 18; SHAT A1 223, peça 680, *Carta de Louvois a Macqueron*, a París el 30-11-1668 (Louvois afirma que el rei tem que els espanyols «n'avoient aucune jalousie», la qual cosa podia passar si enviaven moltes tropes al Rosselló per cobrir la revolta).

Finalment, sorprèn el nombre relativament petit de participants en la revolta i com van ser capaços de poder mantenir en dubte l'autoritat de França al Vallespir. Resulta clar que, sense el suport popular —actiu i passiu—, això no hagués estat possible. I és que la lluita era general i un afer de tots. La relació del conflicte amb la guerra esdevé clau, com també ho són els efectes contraidentitaris sobre la població. França veia un perill real en la revolta, tal com ho demostren les reaccions que hem vist que van tenir lloc, tot i que en un primer moment van deixar que fossin els seus compatriotes del Consell Sobirà els que se n'encarreguessin. Clarament, aquests es van mostrar als ulls de França com més distants de la població del que esperaven. Els membres del Consell no deixaven de ser forasters i «col·laboradors»³⁰. França temia les relacions entre els habitants i els revoltats dels comtats, així com amb els del Principat. El problema va ser que els francesos van haver de fer front a una guerra regular, però també a una guerra de «guerrilla», és a dir, un sistema i un territori que els eren adversos.

El debat historiogràfic se centra sobre la natura real de la revolta: antifiscal o nacional. Va ser Philippe Torreilles qui va recuperar la memòria històrica de la Revolta dels Angelets a principis del segle xx. Des de llavors, aquesta història va deixar de ser un tema estrictament popular per ser debatut en l'àmbit dels estudis històrics. Molt ha plogut des de llavors i les interpretacions han anat abandonant el seu caràcter llegendari. Amb tot, continua aquesta sent una revolta gairebé desconeguda o omesa per la historiografia francesa³¹. Per això fem cas, en general, d'estudis més contemporanis d'autors concentrats sobre el Rosselló, tot i que sovint són contradictoris entre ells. D'aquesta manera, trobem, d'una banda, historiadors com ara Alain Ayats i, d'una altra, alguns com ara Alcía Marcet, Ramon Sala o, fa unes dècades, Josep Sanabre³². Nosaltres pensem que les dues interpretacions tenen

30. L'exemple més característic va ser el de Francesc Sagarra. Després d'haver dirigit nombrosos interrogatoris i exercit una forta repressió, es va convertir en el cap visible dels traïdors catalans. Així, es van multiplicar les maniobres contra ell: SHAT A1 300, peça 27, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 11-9-1671 (enviament de cartes anònimes on es criticava la conducta de Sagarra al Capcir i el Conflent); SHAT A1 300, peça 59, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 5-12-1671 (noves cartes on s'acusava Sagarra d'agressions als boscos del rei al Capcir i de practicar la falsificació de monedes); SHAT A1 300, peça 62, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 12-12-1671 (sobre el mateix tema de la moneda falsa: les acusacions, tot i que descartades per Carlier, l'havien portat a obrir una petita investigació).
31. Trobem dos exemples d'aquesta omissió en els llibres de NEVEUX, H. (1997). *Les révoltes paysannes en Europe, XIVe-XVIIe siècle*. París: Pluriel; i BERCÉ, Y.-M. (1991). *Croquants et nu-pieds; les soulèvements paysans en France du XVIème au XIXème siècle*. París: Gallimard, Folio Histoire. Ha calgut així esperar el 2002 per veure com per fi com un historiador «francès» integra la Revolta dels Angelets en el conjunt de revoltes populars que van tenir lloc a França durant l'Antic Règim: NICOLAS, J. (2002). *La rébellion française. Mouvements populaires et conscience sociale (1661-1789)*. París: Seuil.
32. Xavier Torres estableix un comparatiu historiogràfic bastant interessant sobre les diverses interpretacions: TORRES, X. (1998). «Catalans de França o francesos de Catalunya?: la identitat, entre la història i la passió», *Recerques*, 37, p. 195-204. (La historiografia que va desenvolupar la idea de revolta nacional —catalana— pertany a un moment històric durant el qual va produir-se una puixança de les afirmacions identitàries a França des de finals dels anys 1960 fins a finals de la dècada dels setanta: catalans, occitans, bretons, etc.)

un cert sentit. Un cosa és segura: l'extensió i la durada del conflicte solidificaren una ideologia massa espargida i que no pot tenir una lectura aïllada i local, sinó que ha de ser inclosa en el llarg conflicte franco-espanyol i en la continuació d'un sentiment antifrancès que existia als comtats des de molt abans que a d'altres zones geogràfiques de Catalunya. No vol dir, per tant, que aquesta fos la representació d'una construcció mental i nacional, però sí l'expressió de la identitat pròpia davant de l'altra que és rebutjada. En tot cas, creiem que és molt més important la visió que des de fora se'n podia tenir. És a dir, ¿quina importància podia tenir que els revoltats tinguessin una argumentació política i ideològica si no podien manifestar-la plenament i si, des de la cort de França, s'equiparava la revolta a una més d'entre totes les de caire antifiscal? Fou així? Certament, l'arrel els portà a pensar que ho era. Les revoltes d'aquest estil més importants de França havien tingut lloc en zones allunyades del centre del regne, però annexades des de feia temps (tot i que alguns territoris seguien gaudint d'una autonomia relativa). El cas del Rosselló podia fer témer, efectivament, que la revolta es convertís en una revolució —una separació— contra França. D'aquesta manera, entenem que l'enviament de grans contingents militars a les zones més conflictives es pot explicar com una voluntat per tal d'acabar amb una revolta que havia estat interpretada com alguna cosa més que una revolta antifiscal. De fet, la durada i la consistència de la rebel·lió va provocar una desconfiança a llarg termini de les autoritats franceses cap a les poblacions de la frontera pirinenca³³. El moviment armat dels Angelets creà un precedent cabdal en les relacions entre els rossellonesos i els francesos, en el moment en què la província va ser annexada per França, i va marcar la memòria tant dels uns com dels altres.

Per la seva banda, Alain Ayats considera que «la Revolta dels Angelets no va plantejar problemes militars seriosos»³⁴. Aleshores, ens podem plantejar dues qüestions: si realment França no hi va veure cap perill, ¿com és que es va decidir desenvolupar amb urgència una frontera militar als Pirineus durant els anys setanta? I, ¿com és que trobem documents, encara després de la Guerra d'Holanda, on les autoritats franceses encara manifesten una gran desconfiança cap als habitants de les muntanyes del Vallespir i espresen la necessitat d'un reforçament del control per no retrobar-se amb una nova revolta d'Angelets que pogués provocar una secessió³⁵? A la primera pregunta, el mateix Ayats hi dona resposta dient que és arran de la revolta que els francesos decideixen controlar la frontera més eficaçment.

33. SHAT A1 300, peça 30, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 19-9-1671 (l'intendent del Rosselló considerava que a partir de llavors calia fixar-se en la conducta dels habitants, ja que a mesura que els Angelets o qualsevol altra revolta s'apropés als llocs, les poblacions podien rebel·lar-se contra l'autoritat francesa).

34. AYATS, A. «La revolta...», p. 19.

35. La política francesa de prevenció davant de qualsevol moviment popular a l'interior de la província restà molt alerta, tant pel que fa a la repressió (eliminació dels brots de revolta) com pel que fa a la precaució. En tenim dos exemples en les decisions de Louvois i Trobat en dos moments diferents. El primer emprant la mà dura contra una població del Vallespir, el segon prevenint el comportament de les tropes per evitar sorpreses: SHAT A1 697, peça 346, *Carta de Louvois a Trobat*, a Versalles el 18-10-1683; SHAT A1 901, peça 100, *Carta de Trobat a Louvois*, a Illa el 21-10-1689.

Per tant, la revolta —nacional o no— va fer adonar les autoritats franceses del perill que representava per si mateixa i pel lligam que es podia establir amb les terres del sud³⁶. Manifestament, la identitat antifrancesa de la revolta portava a un enfortiment de la identitat local; un «fet local» que podia esdevenir ampli a mesura que el conflicte amb el francès s'allargava en el temps i en l'espai català. Alhora, hom pot mostrar-se sorprès davant idees com la manifestada per França de «prudència i flexibilitat» cap a la població, principalment l'any 1668³⁷. Si bé és cert que, puntualment, es van contenir les represàlies en un primer moment, les reaccions de repressió i d'intransigència políticomilitar van predominar, perquè ni els dirigents catalans del Rosselló volien inestabilitat ni viure la possibilitat de contactes amb Espanya, ni França estava interessada en una secessió «gratuïta». Cal recordar que el conflicte entre França i Espanya continuà malgrat els acords del Tractat dels Pirineus, i que la monarquia francesa havia proposat la possibilitat d'intercanviar el Rosselló pels Països Baixos. De totes maneres, la monarquia hispànica esperava poder recuperar els comtats per les armes, i aquests tipus de revoltes es presentaven com una oportunitat desestabilitzadora per les tropes gal·les. Així, Xavier Torres intueix bé que les interpretacions no només es poden limitar a saber si la revolta va ser antifiscal o nacional³⁸.

La Revolta dels Angelets va tenir diverses lectures des de França, de manera evolutiva. Si bé en un principi va ser considerada com un simple aixecament antifiscal i van pensar que era millor que se n'ocupessin els mateixos catalans que eren al poder, les transformacions de la situació política van coincidir amb un assentament de la revolta. D'aquesta manera, la rebel·lió va ser presa seriosament, tant pel que representava militarment com per les conseqüències que podia tenir si França volia seguir mantenint el Rosselló. A això cal afegir-hi el simbolisme del cas que, com hem dit, marcà la memòria col·lectiva d'uns i altres, de la mateixa manera que les conspiracions antifranceses de 1674. El caire de la revolta —no tant per la força, sinó pel que podia representar—, la guerra i l'interès creixent de França pels comtats van dur els francesos a prendre unes mesures que per si mateixes eren significatives (fortificacions militars, mesures socioeconòmiques i transformacions educatives). Tanmateix, la Revolta dels Angelets només va ser un element més —tot i que destacat per la seva difusió contemporània— entre tots els microconflictes que van tenir lloc al Rosselló.

36. La idea de Macqueron era fortificar la frontera per defensar-se dels espanyols, però també per controlar la població dels comtats (SHAT A1 241, *Carta de Macqueron a Louvois*, a Perpinyà el 10-4-1669); SHAT A1 300, peça 75, *Carta del Consell Sobirà del Rosselló a Louvois*, a Perpinyà el 6-1-1672 (els consellers reconeixien que els drets que l'edicte de la gabella atorgava al fermança del Llenguadoc podien estar sobrepasant els límits legals, ja que es demanaven el dret que tenia aquest a prohibir o intercedir en el comerç entre el Rosselló, el Conflent i la part de la Cerdanya adjuntada a França. Per aquest escrit, els membres del Consell que havien defensat la introducció de l'impost, criticaven ara la «dictadura» del fermança de la gabella de la sal).

37. AYATS, A. «La revolta...». Deixant de banda la reacció militar —enviament de tropes, etc.—, la repressió exercida pels guardes de la gabella, però sobretot per les ordres de Francesc de Sagarra, van marcar plenament la memòria col·lectiva.

38. TORRES, X. «Catalans de França...», p. 198.

Una interpretació final de les conseqüències de la Revolta

Els conflictes posteriors als Angelets no hi tingueren ja res a veure, si no fos pel caire antifrancès i per l'elecció d'Espanya com a suport logístic i polític. Aquest fou el cas dels complots de Vilafranca, Perpinyà i Cotlliure, el 1674. En plena Guerra d'Holanda, on intervenien frontalment les corones francesa i espanyola, aquests esdeveniments només confirmaven l'existència d'una certa inestabilitat al Rosselló. L'apaivagament d'aquesta va ser l'objectiu principal de la monarquia francesa des del mateix any de 1674, en adonar-se que fins i tot les poques famílies notables del país que hi restaven havien intentat participar en un complot contra França. Els detalls són coneguts gràcies a alguns treballs anteriors³⁹, però cal inserir l'assumpte en la continuació del conflicte entre una part de la societat rossellonesa i les autoritats del país. Tots dos bàndols, de manera progressiva, veieren en la guerra —de fet, en els espanyols, ja que eren el pol oposat a França— una sortida o, ben al contrari, una font d'atracció negativa (en funció del propi punt de vista).

Amb l'advertència que fa Le Bret de la conspiració de Vilafranca, s'inicia un període d'incertesa a les files franceses. Com que tenia notícia dels moviments de tropes espanyoles, l'oficial francès explicava a Louvois que el virrei de Catalunya havia mobilitzat entre deu i dotze mil soldats, amb l'esperança d'aprofitar l'aixecament intern de Vilafranca de Conflent. Cal destacar la participació en aquestes maniobres contra les autoritats franceses d'una certa elit rossellonesa:

[...] il a paru dans cette occasion peu d'affection pour le service du Roy dans les peuples de país cy: il avoit a craindre mesme que la conspiration n'allat assez loing pour couper la gorge à toutes les troupes dans les quartiers quoy qu'elles ayent tous-jours vécu avec le meilleur ordre du monde, Je vous assure que cette affaire a esté fort grande et que sy j'eusse manqué a la destourner comme j'ay fait de loing, les suites pouvoient estre tres fascheuses⁴⁰.

De fet, les conseqüències del complot haurien estat imprevisibles per Le Bret si ell no hi hagués intervingut. Una de dues: o bé «es tirava floretes» en l'escrit a Louvois o realment la situació podia haver estat crítica si l'èxit dels revoltats hagués coincidit amb l'entrada de l'exèrcit espanyol al Conflent. Donava així per fet que els conspiradors jugaven a favor d'Espanya, sense oferir-ne però cap raó. Amb tot, emet la seva sorpresa pel fet que les tropes s'haguessin comportat convenientment fins aquell moment. Les autoritats franceses reconeixien, així, l'efecte dels soldats sobre les reaccions directes contra França al si de la població.

Per bé que fossin poc nombrosos els que van prendre part en l'aixecament contra els francesos i relativament minses les adhesions, segons Alain Ayats⁴¹, tot això va posar de manifest el lligam entre algunes localitats cabdals de la província on apa-

39. MARCET, A. (1974). «Les conspirations de 1674 en Roussillon: Villefranche et Perpignan», *Annales du Midi*, 118, t. 86, p. 93-119.

40. SHAT A1 415, peça 13, *Carta de Le Bret a Louvois*, a Vilafranca el 28-3-1674.

41. AYATS, A. *Louis XIV...*, p. 392.

rentment hauria existit, fins aquell moment, un sentiment de conspiració i francòbia. Una vegada més, creiem que resulta molt més adient situar-se des del punt de vista francès que no pas del dels revoltats per entreveure el que significava per ells aquests esdeveniments. Si les adhesions van ser poc nombroses, la reacció i el desplegament militar i judicial van ser, per tant, desproporcionats? Creiem que les autoritats posaven de manifest dues coses: la por, una vegada més, al lligam amb el sud que facilitaria la invasió de l'exèrcit espanyol i, en segon lloc, el convenciment que existia veritablement un rebuig cap a elles en algunes regions del Rosselló, rebuig que anava en augment i que calia controlar i ofegar⁴². L'afer de les conspiracions havia de ser el detonant definitiu d'aquesta política d'enfortiment policial.

La repressió va ser gran i els interrogatoris, llargs i detallats. Com sempre, la idea de marcar exemplaritat va ser un dels objectius. Per Le Bret, la dificultat més gran un cop descoberta la conspiració era obtenir testimonis reals, i no només aquells provocats per la tortura. Considerava que els pobles implicats, la gent del país, mantenien un fort lligam i que, com en el cas dels Angelets, no seria fàcil que se'ls denunciés. Així deia en una carta enviada a Louvois el 7 d'abril: «On auroist besoing en ce país cy d'un bon furet pour découvrir tous les complices, Il n'est pas croyable la consternation qu'il y a parmy tout ce peuple-cy: depuis que cette affaire a marqué assurément»⁴³. Així, una vegada més, seria el torn d'alguns membres del Consell Sobirà de dur les investigacions, amb la qual cosa s'enfortiria una vegada més la distància entre la institució i el poble. De fet, van trobar un talp en la persona d'un jove estudiant de vint anys que va confessar el que sabia a canvi d'una amnistia personal. Carlier reconeixia que «sa déposition m'est d'un grand secours»⁴⁴.

D'alguna manera, l'aspecte principal que els francesos s'adonaven que havien de controlar, perquè si no les coses se'ls podien escapar de les mans, eren els rumors i l'opinió pública. Les autoritats coneixien les relacions d'alguns conspiradors amb algunes persones del Principat, la qual cosa era perjudicial per la intoxicació que podia provocar entre els pobles del Rosselló. L'intendent es mostrava preocupat davant la idea que els espanyols aprofitessin la guerra i els fets del Rosselló per «exciter une révolte dans tout le pays». Per la seva banda, Le Bret es va mostrar encara més bel·ligerant sobre aquest tema i alertava que els d'Espanya tenien «Intelligence avec les peuples du Roussillon». De fet, expressava clarament la seva desconfiança cap a la gent del país i, també, el preocupava el fet que s'estigués fent creure a la gent que vivia a prop de la frontera que els francesos estaven a la defensiva i que vindrien tropes importants d'Espanya. Finalment, definia la situació que es vivia com: «L'opinion du bruit». És a dir, era conscient de la importància de controlar els canals informatius —qualsevol que fos—, ja que la població

42. SHAT A1 415, peça 14, *Carta de Le Bret a Louvois*, a Perpinyà el 31-3-1674; SHAT A1 415, peça 15, *Escrit sobre les Conspiracions*, el 03/1674 (llista de noms de persones que haurien participat en el complot de Vilafranca. S'hi observen noms destacats, com ara els Llar, els Banyuls o els batlles d'algunes poblacions veïnes, entre d'altres).

43. SHAT A1 415, peça 16, *Carta de Le Bret a Louvois*, a Tuïr el 7-4-1674.

44. SHAT A1 415, peça 18, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 14-4-1674.

semblava estar predisposada a afegir-se a una nova conspiració si els espanyols aconseguien penetrar en aquell territori⁴⁵.

A banda de les mesures bèl·liques (augment de tropes i construccions militars), la principal reacció de les autoritats franceses va ser la purga d'aquells que s'havien mostrat contraris a França en un moment o altre. És a dir, les execucions i els exilis —forçats i voluntaris— van ser nombrosos. Alguns historiadors, com ara Josep Sanabre, consideren que la repressió va ser brutal i generalitzada. Així diu: «no es reduí a castigar unes quantes famílies d'aquella població [Vilafranca], ans tingué repercussions en d'altres llocs del Rosselló, fins a la mateixa capital». La repressió hauria continuat durant la guerra, com a mínim fins al 1676, data en què Beaulieu comenta la possibilitat de portar a la pràctica un projecte d'amnistia general per les conspiracions del Rosselló del 1674. La xifra que ens ofereix d'exiliats supera fàcilment les dues-centes persones. A això caldria afegir-hi el centenar de represaliats i condemnats a mort. Tenint en compte que sovint aquestes persones marxaven amb tota la família, el nombre va ser realment enorme⁴⁶.

En canvi, Alain Ayats deixa entendre que si bé els exilis van ser nombrosos, no van ser massius. De fet, es refereix al fet que les adhesions a les revoltes no es van generalitzar i van ser limitades. Alhora, posa en dubte que es tractés d'un sentiment nacional, ja que la solidaritat no va ser general arreu⁴⁷. Ara bé, gràcies a aquesta interpretació, podem entrar de ple en la idea de la «nació fragmentada»,

45. *Ibidem*; SHAT A1 415, peça 17, *Carta de Le Bret a Louvois*, a Tuïr el 11-4-1674; SHAT A1 415, peça 20, *Carta de Le Bret a Louvois*, a Tuïr el 18-4-1674 (creu que els moviments dels espanyols són per fer veure que encara tenen una capacitat militar i que en realitat no és així. Paral·lelament, declara a Louvois que el Consell Sobirà té durant aquelles setmanes molta feina tot castigant els conspiradors); SHAT A1 415, peça 32, *Carta de Le Bret a Louvois*, a Tuïr el 5-5-1674 (un mes després, Le Bret seguia considerant els rumors d'una intervenció espanyola com una estratègia, però que posaven llenya al foc en els ànims autòctons. Afirmava que les autoritats espanyoles feien tot el possible per «Séduire les peuples de Roussillon»).

46. SANABRE, J. *La resistència...*, p. 115-123 (cita: p. 115); SHAT A1 563, peça 59, *Carta de Beaulieu a Louvois*, a Perpinyà el 24-9-1676 (Ramon Trobat hauria recomanat l'amnistia, però encara feia falta l'aprovació del Consell Sobirà); SHAT A1 415, peça 25, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 28-4-1674 (comenta l'execució d'un dels caps de la revolta, Emanuel Descatllar, vuit dies enre-re, i la de Francesc Soler; comenta la resta de la investigació provisional); SHAT A1 415, peça 35, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 16-5-1674 (amb la relació dels noms i el nombre de represaliats, veiem com els pocs nobles que s'havien quedat al país o hi havien tornat des de feia poc, eren expulsats, fugien —prova pels francesos de culpabilitat— o bé eren condemnats a mort); SHAT A1 415, peça 36, *Carta de Le Bret a Louvois*, al Voló el 16-5-1674 (comenta les activitats de molts dels culpables, entre els quals Tixedas, que hauria mantingut comerç amb el Principat: seria aquest un argument més per tancar la frontera? També comenta una nova possible conspiració a Cotlliure). Els casos d'Agnès de Llar i altres acusats es van allargar fins a la fi de l'any per tal d'extreure'n el màxim d'informació (SHAT A1 415, peça 112, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 25-10-1674); ACA, CA, leg. 208, *Relacion de las personas que de Rosellon y Conflent han servido a sm y perdido sus haciendas, y parece que por servicios de tanta importancia se les puede hacer merced sobre las haciendas confiscadas*, el 12-2-1675 (ajut econòmic a les famílies exiliades del Rosselló arran de la conspiració fallida de 1674); 2B1692-1697, *Processos sobre la conspiració de Vilafranca de Conflent*, el 1681 (interrogatoris, defenses, processos i condemnes dels anys 1674 a 1679. Veiem, doncs, l'extensió del conflicte en el temps).

47. AYATS, A. *Louis XIV...*, p. 392-393.

és a dir, la consolidació del sentiment identitari per zones afectades: el passatge de la comunitat ètnica a la nació —sentit contemporani— no es podia fer de la mateixa manera a totes les zones del país; apareix aquí la figura de la contraidentitat davant l'agressió a llarg termini. Evidentment, aquests conflictes no es poden observar de manera microterritorial, però tampoc no es pot pretendre que a l'altra banda de Catalunya hi hagués un fort sentiment de solidaritat generalitzat (sobretot des de Barcelona), tenint en compte que des de feia vint anys ja no s'hi patia cap guerra ni cap agressió francesa.

També, valorant la rapidesa de les detencions i el caire de la repressió (abril-juny de 1674), com podien les poblacions adherir-se sense cap seguretat a qualsevol aixecament contra França? I és que, de fet, els complots ja no eren un moviment antifiscal, sinó una decisió política d'identitat nacional —amb tots els matisos de l'època que això implicava—; principalment, una adscripció preferent a la monarquia hispànica. Així doncs, els pagesos podien tenir menys motius per revoltar-se: per la por a les repressions i, possiblement, per la manca de motius explícits, com ho eren els fiscals. Per aquesta raó, doncs, els oficials francesos temien els moviments espanyols i l'efecte que la seva propaganda pogués fer entre la població: com haguessin reaccionat els habitants si realment les tropes hispàniques haguessin entrat al Rosselló, de manera contínua i creïble? Aquest era el gran dubte de les autoritats gal·les i dels mateixos profrancesos, atès que algunes d'aquestes temudes reaccions sembla que efectivament es van produir, com ara durant el mes d'agost de 1674. El mariscal Schomberg confirmava l'adhesió de les poblacions veïnes a la tropa espanyola, explicant que els espanyols es mantenien forts al castell de Montesquiú amb només cinquanta homes, gràcies al suport logístic ofert pels habitants: «Il est vray qu'il [l'enemic] a de grands avantages sur nous ayants tous les Peuples pour luy, et nous ne pouvons pas fer aucun mouvement sans qu'il en soit averty [...] Cette Infidélité s'estend mesmes jusques sur le Régiment du Comte d'Ille, dont les meilleurs hommes qui sont de ce pays cy se sont allés rendre depuis peu»⁴⁸.

Possiblement, els anys que seguiren les conspiracions de 1674 van ser un punt d'inflexió en la relació francocatalana al Rosselló i en l'interès de l'assentament de França en aquell territori. Els francesos van descobrir que la manca d'afecció de la població podia tornar-se'ls en contra i calia trobar una solució, en plena època de guerra. La confirmació del seu interès pels comtats, les oposicions incipients, la guerra amb Espanya i la idoneïtat de la frontera pirinenca en les taules militars van portar a realitzar una purga social que, simbòlicament, no havia tingut lloc des dels anys quaranta. Curiosament, són els mateixos catalans profrancesos els qui s'encarreguen de dur a terme aquesta política, per bé que les ordres

48. SHAT A1 415, peça 49, *Carta de Carlier a Louvois*, a Perpinyà el 30-4-1674 (de fet, les tropes espanyoles van entrar al Rosselló a finals del mes de maig de 1674, ocupant localitats com ara Morells, Sant Joan de Pagès, Montesquiú o Ceret. En relació amb la por de Le Bret sobre l'afar de Cotlliure, l'intendent del Rosselló es mostrà preocupat, ja que «le bruit de l'armée de la flotte ennemye» causava inquietud a la població i entre les autoritats); SHAT A1 415, peça 80, *Carta de Schomberg a Louvois*, al camp de Sant Joan de Pagès el 5-8-1674 (explicació de les dificultats dels francesos malgrat la superioritat militar sobre els espanyols).

venien de la cort francesa. Els catalans que governaven al Rosselló es van trobar en una situació unidireccional, ja que, sense possibilitat de retorn, el mètode d'ascens social i de manteniment patrimonial era la total submissió a França, passant per damunt dels seus propis compatriotes⁴⁹. Les fortificacions eren, doncs, un element més lligat a les revoltes i els conflictes del Rosselló: si no es podien tallar els intercanvis d'informació familiars i humans, la barrera militar havia de fer-ho. Ignorem si realment ho va aconseguir, però, en tot cas, va exercir de veritable mètode de dissuasió. A què es va deure la relació que els francesos observaven entre les poblacions del país i la monarquia hispànica? L'afinitat electiva d'algunes zones dels comtats per Espanya podria ser comparada a la que Catalunya va tenir per França el 1640 (que va portar també la monarquia espanyola a exercir una repressió i un control interior des dels anys cinquanta, per por als no adscrits i per demostrar el pes del poder central). Això no indica, però, el grau d'afecció dels catalans del Rosselló pels espanyols ni que no existís un enfortiment de la identitat pròpia en aquells indrets on els conflictes eren més contundents i temporalment més estesos i, per tant, no es pot afirmar una teoria empírica sobre el cas⁵⁰.

En els anys posteriors, tots aquests conflictes van tenir uns efectes concrets: un rebuig creixent pel tracte de les autoritats als pobles immersos en els aixecaments i, en contrapartida, l'arrelament d'una desconfiança francesa davant noves possibles revoltes, però ja no per si eren antifiscals, sinó pel que representarien de secessionistes —antifranceses i en pro d'un retorn a favor d'Espanya (això sempre als ulls de França)—. Evidentment, fins a quin punt els que havien participat en una revolta o altra esperaven realment l'ajut espanyol? Creiem que, amb el temps i els contactes dels caps de la Revolta dels Angelets —Trinxeria—, per exemple, l'estratègia final portava cap a una intervenció de l'exèrcit hispànic. S'evidenciava, tal com la historiografia —coincident per una vegada— ha demostrat a bastament, una solidaritat veïnal i comunitària semblant a una consciència identitària col·lectiva davant del francès, ja que l'agressió (fiscal i militar) va superar el fet puntual i l'anecdòtic i va perdurar durant més de cinquanta anys. Aquesta reacció, però, mostrava l'elecció de ser dins la monarquia espanyola abans que no pas dins la francesa? Era una elecció d'identitat política a través d'una afirmació d'identitat col·lectiva: la preferència davant la impossibilitat de l'autoafirmació. De la mateixa manera, la por que tenien els francesos es convertí en desconfiança i en un augment del control: les zones per on penetraven més fàcilment les tropes espanyoles, la Cerdanya i el Conflent, es convertiren en un territori gairebé fortificat i d'impossible conquesta pels espanyols —d'aquí la funció de Montlluís.

49. AYATS, A. *Louis XIV...*, p. 391.

50. Va existir algun intent de conspiració en èpoques anteriors que no va tenir èxit. Tanmateix, l'evolució política i la confirmació de la presència francesa van variar el simbolisme d'aquest tipus de conflicte (AMAE, CP, Espagne, 34, *Memorial dels cònsols de la fidelíssima vila de Perpinyà sobre una conjuració*, el 22-7-1656, folis 386r-v).